

Cenzura dječje književnosti i lektirnih naslova

AUTOR **Leona Širac**
leona.sirac@gmail.com

SAŽETAK Tijekom povijesti nerijetko su društvena tijela zabranjivala knjige koje su iz nekoga razloga smatrala štetnima. Od pojave dječje književnosti pa sve do danas cenzori strogo brinu o zaštiti najmlađih umova, želeći ih sačuvati od njima neprimjerenih sadržaja i jezika, pri čemu nerijetko zauzimaju patronizirajući stav koji može negativno utjecati na samostalni intelektualni razvoj djeteta. U zadnjih dvadesetak godina u SAD-u, Europi, pa i kod nas, došlo je do nekoliko cenzurnih postupaka kojima su se problematični izrazi zamjenjivali korektnima ili su se pak naslovi potpuno izbacivali iz dječjih knjižnica i škola. U ovome ću radu pokušati objasniti razloge zbog kojih se provodi cenzura dječje književnosti, s posebnim naglaskom na konkretne problematične sadržaje, a cilj mi je ukazati na neopravdanost određenih cenzurnih postupaka te istaknuti važnost edukacije i razgovora umjesto zabrane i indoktrinacije.

KLJUČNE RIJEČI cenzura, diskriminacija, dječja književnost, ideologija, lektira, nasilje

ABSTRACT Throughout history there were many cases in which literature was being banned by institutions because they were considered harmful, for one reason or another. Wanting to protect them from inappropriate content, the censors have cared very strictly about protecting the youngest minds ever since the beginning of children's literature, while often taking a patronizing attitude that can even negatively influence the individual intellectual development of a child. During the last twenty-or-so years in the USA, Europe, but also in Croatia, there were some acts of censorship where problematic phrases were replaced by acceptable ones or books being completely excluded from children's libraries or schools. In this paper, I will explain the reasons why children's literature is being censored, with emphasis on actual problematic contents. Moreover, my goal is to point out the illegitimacy of certain censorship acts, as well as to accentuate the importance of education and dialogue instead of prohibition and indoctrination.

KEYWORDS censorship, children's literature, discrimination, ideology, school reading books, violence

Uvod

Pisana riječ od svojih je početaka bila prenositelj misli i znanja kojom se mogla razotkriti istina ili pak proširiti laž; na osnovi pisanih dokumenata propisivala su se pravila i zabrane u zajednicama, određivali su se vlasnički odnosi, osnivali su se politički i vjerski sustavi. Pojavom tiskarskoga stroja 1455. godine produkcija se knjiga povećala, primjerci su se lako mogli otišnuti u većem broju što je značilo pojeftinjenje i dostupnost širem krugu čitatelja. Knjiga je tada postala glavni medij u širenju znanosti i osnovne naobrazbe te se našla u nezavidnu položaj u odnosu na nositelje ideologije društva – politička i vjerska tijela. Jedna od velikih cenzura iz vjerskih redova bilo je sastavljanje popisa *Index librorum prohibitorum* (1559) kojim je Katolička crkva zabranila sve knjige koje je smatrala heretičkima te stoga opasnim za katolički nauk, a dvadeseto stoljeće pak obiluje primjerima zabrana knjiga od strane svjetovnih vlasti, točnije, totalitarnih sistema koji su se uništavanjem knjiga i cenzurom rješavali svojih političkih protivnika. Međutim i u demokratski uređenim društvima cenzura nije rijetkost, pogotovo kada je u pitanju književnost namijenjena djeci i mladima, što je tema ovoga rada. Osim što ću razmotriti najčešće razloge za cenzuru dječje književnosti i lektirnih naslova (koji nisu isključivo pisani za dječje čitateljstvo), služeći se nedavnim primjerima stranih i domaćih cenzurnih postupaka, pokušat ću ispitati njihovu valjanost i ponuditi alternativne mogućnosti za nošenje s problematičnim sadržajima.

Zaštita najmlađih čitatelja – edukacija ili indoktrinacija?

Pojava djece kao skupine čitatelja u 19. stoljeću u Engleskoj i Francuskoj rezultat je tada pokrenutoga obveznog osnovnog školovanja, koje odonda doživljava stalni napredak i stabilizaciju, o čemu piše Martyn Lyons u tekstu *New Readers in the Nineteenth Century: Women, Children, Workers*. Osim što je potaknula nastanak edukativnih publikacija, kao što su udžbenici i slovarice, osnovna je škola zaslužna i za pojavu književnosti namijenjene djeci, za koju su karakteristična dva fenomena. Prvi

od njih Philippe Arits naziva *izumom djetinjstva* (Lyons 1999: 327) kojim definira djetinjstvo i adolescenciju kao posebne životne faze sa svojim specifičnim problemima i potrebama, što djeci omogućuje identifikaciju s likovima njihove dobi koji na svojim pustolovinama uče i sazrijevaju. Budući da su čitatelji tih djela neiskusni i još neobrazovani, poduka je drugi fenomen upisan u dječju književnost, koja zadobiva zadaću usađivanja vladajućih etičkih vrijednosti i znanja kako bi se njezini čitatelji razvili u odgovorne i zrele ljude pa se dječja književnost više od bilo koje druge oslanja na Horacijevu uputu *prodesse et delectare*. Briga da djeca ne dođu do neke njima neprimjerene knjige javila se već u antičkoj Grčkoj, a s vremenom se nastavila pa čak i institucionalizirala. Od kraja 19. stoljeća primjerice unutar javnih knjižnica otvaraju se odjeli posebno namijenjeni djeci gdje ona mogu slobodno čitati bez opasnosti da će naići na neku njima neprimjerenu knjigu, a osnivala su se i posebna udruženja građana, najčešće roditelja, s ciljem pomaganja knjižničarima u odabiru građe.¹ Stalna borba oko lektirnih naslova vodi se i dan-danas u SAD-u gdje pojedine skupine građana vrše pritisak na nastavnike engleskoga jezika i književnosti, što je potaknulo NCTE (National Council of Teachers of English) na objavljivanje izjave pod nazivom *The Student's Right to Read* (prvo izdanje 1981. godine, revidirana verzija 2009. godine) u kojoj se zalažu za veću slobodu nastavnika u biranju lektire i, općenito, za veću slobodu čitanja i obrazovanja. Sličan se scenarij odvio i u Hrvatskoj 2016. godine kada je udruga U ime obitelji objavila primjedbe na *Nacrt prijedloga kurikularne reforme* kojima je tražila da se iz popisa lektirnih naslova izbace svi oni koji su „štetni za duševno (emocionalno), duhovno i intelektualno zdravlje učenika“², konkretnije, knjige koje su tematski, sadržajno i jezično neprimjerene, pričem se misli na perverzije, pornografiju, pedofiliju, vampirizam, kanibalizam te vulgarizme³, čime ću se pozabaviti kasnije.

---

¹ U knjizi *Cenzura u knjižnicama* Aleksandar Stipčević spominje francusko udruženje iz 1987. godine koje je sastavilo popis od 70 djeci zabranjenih knjiga (1992: 38).

² U ime obitelji: Primjedbe i prijedlozi na Nacrt prijedloga predmetnog kurikula Hrvatski jezik, <https://www.scribd.com/doc/314460475/Primjedbe-i-prijedlozi-na-Nacrt-prijedloga-predmetnog-kurikula-Hrvatski-jezik> [pristup: 8. 10. 2016].

³ Isto.

Cenzori svoju kontrolu nad proizvodima za najmlađe argumentiraju tako što naglašavaju kako su njihovi korisnici još krhki i nerazvijeni te da se dječja nevinost i neiskvarenost moraju zaštititi od loših utjecaja svijeta odraslih. Kenneth Donelson, profesor emeritus na ASU (Arizona State University) međutim raspravlja o tome može li se zaista egzaktno utvrditi koja je literatura dobra za dijete a koja je štetna. U tekstu *Shoddy and Pernicious Books and Youthful Purity: Literary and Moral Censorship, Then and Now* piše o svojim osobnim iskustvima s cenzorima u dječjim knjižnicama i školama te uočava dvije vrste cenzure u školstvu: onu temeljenu na kvaliteti književnoga djela i drugu, temeljenu na moralnoj ispravnosti djela. Cenzori kojima je najvažnija kvaliteta tvrde kako djeci predaju samo „najbolju književnost“ (Donelson 1981: 8), čime im žele razviti dobar ukus za kulturne proizvode, pritom implicitno podrazumijevajući što je to „najbolje“, kao i što je to šund. Oni pak koji zagovaraju moralnu ispravnost djela drže da književnost treba čitateljima, posebice onima najmlađima, poslužiti kao moralni primjer te im usaditi vrijednosti društva u kojem žive. Neminovno je da netko mora obaviti izbor školske lektire kao i da za njega moraju postojati nekakvi kriteriji međutim za gore navedene vrste cenzure karakteristično je unošenje vlastite subjektivne perspektive u razmatranje valjanosti djela. Drugim riječima, lako se može dogoditi da učitelj ili knjižničar djeci nametne vlastita estetska i/ili moralna uvjerenja umjesto da im ponudi objektivno i neutralno gledište za procjenu vrijednosti djela ili suočavanje s problemima. Ovakvim se pokroviteljskim postupkom odrasla osoba postavlja na viši položaj spram učenika i zauzima apriorni stav da je ona pametnija, iskusnija te da točno zna što je učeniku potrebno za obrazovanje i intelektualni razvoj, čime mu se šalje štetna poruka da mora biti pasivan i pokorno slušati autoritet, a ne samostalno kritički promišljati o onome što čuje. Propagiranjem zatvorenog sustava mišljenja mladi se umovi indoktriniraju umjesto da im se ponude mogućnosti raznih mišljenja i gledišta, što bi trebala biti glavna zadaća obrazovanja (Donelson 1981: 17)⁴.

---

⁴ Izjava The Student's Right to Read uvelike je temeljena na Donelsonovu radu pa je on i revidirao verziju iz 2009. godine gdje se mogu prepoznati parafraze njegovih misli: „Neke su knjige bile napadane jednostavno zato što su 'kontroverzne' čime se sugerira da za neke ljude svrha obrazovanja nije istraživanje ideja, već indoktrinacija određena sustava vjerovanja i pravila“. Preuzeto s: <http://www.ncte.org/positions/statements/righttoreadguideline> [pristup: 9. 10. 2016] (s engleskoga prevela L. Š.).

Vrste cenzure i problematični sadržaji

Prije nego se posvetim konkretnim primjerima cenzurnih postupaka, potrebno je ukratko objasniti što se to podrazumijeva pod pojmom cenzure i na koje se načine ona može provesti. Ako se cenzura definira kao „na zakonskim propisima zasnovano djelomično skraćivanje ili potpuna zabrana knjiga, muzičkih i umjetničkih djela, tekstova u novinama i u drugim medijima, obično iz sigurnosnih, moralističkih, vjerskih ili političko-ideoloških razloga,“ (Anić 2003: 136; podcrtala L. Š.) jasno se zaključuje kako moć cenzure dolazi iz pozicija moći, tj. najčešće je „odraz političkih ili vjerskih prilika“ (<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=11246>) u državama. Kontrola književnih i drugih djela može se obavljati preventivnim nadzorom tiskara, nakladnika i autora prije nastanka djela, a često se sami autori odriču stvaranja nečega što bi moglo imati negativne posljedice. Ova su dva oblika cenzure (preventivna i autocenzura) javnosti skriveni i korisnici ih najčešće ne osvješćuju, dok je suspenzivna cenzura najvidljiviji oblik jer je upućena protiv već dovršenih i objavljenih djela, a provodi se djelomičnom izmjenom teksta ili pak potpunom zabranom.

U poglavlju *Što ne nabavljati za knjižnicu* (1992: 48–80) Stipčević nabraja skupine knjiga i neknjižne građe koje su tijekom 20. stoljeća bile nepoželjne u knjižnicama, a u svrhu ovoga rada iz toga se dugog popisa može izdvojiti nekoliko skupina knjiga koje se i danas smatraju problematičnima, pogotovo za dječje knjižnice i podučavanje u školama. Tu prije svega spadaju knjige s erotskim, pornografskim i nasilnim sadržajima te one koje sadrže vulgarne riječi (prostote, psovke...). Nadalje tu su knjige koje promoviraju sustav mišljenja suprotan aktualnoj društvenoj ideologiji te one koje sadrže uvrede na rasnoj, klasnoj, spolnoj, etničkoj, konfesionalnoj ili kojoj drugoj osnovi.

Erotski i pornografski sadržaji

Oko knjiga erotskoga i pornografskoga sadržaja uglavnom nema spora, tj. više-manje svi se slažu kako su one neprimjerene za najmlađi uzrast. Udruga U ime obitelji prilično je oštro osudila takve sadržaje, zahtijevajući da se s popisa lektire maknu sva „djela koja mlade navlače na teme seksualnosti i svih mogućih devijacija na tom području“, vjerujući kako će oni tako

„prije steći ovisnost o pornografiji, nego želju za čitanjem klasika i proširivanjem spoznajnih vidika“. ⁵

Dok je načelno opravdano tvrditi kako su teme seksualnosti neprimjerene osnovnoškolskim učenicima, naprosto je apsurdno takvo stajalište primjenjivati na srednjoškolske učenike kojima seks u toj dobi postaje sastavnim dijelom života. Može li zaista erotski opis u *Forsiranju romana reke* „navući mlade na temu seksualnosti“, odnosno hoće li micanje te knjige s popisa lektire spriječiti učenike da ulaze u seksualne odnose? Naivno je i suvišno to pretpostavljati jer je, neovisno o pročitanoj lektiri, adolescencija vrijeme kada će učenici prvi puta imati seksualne odnose. Njima je seks, htjeli to odrasli priznati ili ne, zanimljiva tema o kojoj je potrebno razgovarati, pa i u kontekstu literature, što naglašava i Zoran Ferić, autor „zabranjene“ knjige *Anđeo u ofsajdu* i srednjoškolski profesor:

„U srednjoj školi, dakle između njihove petnaeste i devetnaeste godine ti će mladi ljudi doživjeti prva seksualna iskustva. Hoćemo li im uskratiti i literarne obrade teme prema kojoj gaje najveći interes? Je li to pedagoški? Naravno da nije. To je zabijanje glave u pijesak.“ ⁶

Nadalje, Ferić ističe apsurdnost bojazni da će mladi koristiti lektiru za upoznavanje sa seksualnim iskustvima, kada ih danas do mnoštva pornografskoga sadržaja dijeli samo jedan klik miša. Konačno, potpisnici sporne izjave pokazuju krajnje nerazumijevanje povijesti književnosti, kao i generičke razlike između erotike i pornografije, optužujući za neprimjerenost samo osam suvremenih djela⁷, koja bi interes učenika mogla odvratiti od čitanja klasika, zanemarujući pritom cjelokupan

---

⁵ U ime obitelji: „Primjedbe i prijedlozi na Nacrt prijedloga predmetnog kurikula Hrvatski jezik“, <https://www.scribd.com/doc/314460475/Primjedbe-i-prijedlozi-na-Nacrt-prijedloga-predmetnog-kurikula-Hrvatski-jezik> [pristup: 8. 10. 2016].

⁶ Preuzeto s: <http://lupiga.com/vijesti/autorice-i-autori-koje-bi-zeljka-markic-zabranila-najbolje-da-izbacimo-i-tog-edipa-samo-stvara-probleme> [pristup: 8. 10. 2016].

⁷ To su: Slivija Šesto *Debela*, Zoran Ferić *Anđeo u ofsajdu*, Haruki Murakami *Kafka na žalu*, Kristian Novak *Črna mati zemla*, Patrick Süskind *Parfem – povijest jednog ubojice*, Dubravka Ugrešić *Forsiranje romana reke*, Slavenka Drakulić *Mramorna koža*, Marguerite Duras *Ljubavnik*.

književni kanon koji vrvi incestima, nasiljem i erotikom. Kako to da je incestuozni i ocoubilački Kralj Edip, oličenje „devijacija na području seksualnosti“, prošao strogi moralni sud žirija? Što s Emmom Bovary ili cjelokupnim Shakespearovim opusom?

Svakako treba biti oprezan u prezentiranju erotskih sadržaja mladima, ali nikako ih se ne bi trebalo izbacivati jer je seksualnost normalan dio odrastanja neovisno čitaju li oni o tome ili ne. Dapače, razgovaranje o tim problemima u sklopu nastave može ih pripremiti za prava životna iskustva.

Razni oblici diskriminacije

Druga je skupina najčešće cenzuriranih knjiga ona koja diskriminira ljude na bilo kojoj osnovi (najčešće rasnoj ili etničkoj). Česta je sudbina takvih djela uklanjanje s popisa lektira, ali i intervencija u sam tekst kako bi se razriješile problematične točke te kako bi se djelo ponovo moglo dati učenicima na čitanje. Zbog specifične demografske slike, razumljivo je da je u SAD-u ovo pitanje posebno osjetljivo. U novom su izdanju (iz 2011. godine) Twainova klasika *Pustolovine Huckleberryja Finna* uklonjene sve riječi koje bi Afroamerikanci i američki Indijanci mogli smatrati uvredljivima. To su, prije svega, riječ *nigger* (kod nas prevedena kao „crnjo“), zamijenjena riječju *slave* („rob“) te *injun* (pogrđni naziv za Indijance) umjesto koje je iskorišten neutralan naziv Indian. Tim se postupkom ovo važno djelo američke književnosti pokušalo učiniti politički korektnim i prikladnim za manjinski dio populacije, no mnogi su se stručnjaci pobunili protiv ove cenzure smatrajući neopravdanim intervenirati u autorov izvorni tekst jer se time mijenjaju intencija i smisao djela. Među nezadovoljnima je i dr. Sarah Churchwell, lektorica na University of East Anglia, koja je rekla kako Twainove knjige nisu samo književni već i povijesni dokumenti te da su navedene sporne riječi bitne jer je u njima upisano sve nasilje robovlasništva.⁸ Također ova cenzura ispušta iz vida Twainov aktivni antirasistički angažman i sam sadržaj romana u kojem je Huckleberry, pućen okolinom, rasist, ali na svojoj pustolovini s odbjegli

---

⁸ Vidi na: <http://www.theguardian.com/books/2011/jan/05/huckleberry-finn-edition-censors-n-word>. [pristup: 8. 10. 2016].

robom Jimom dolazi do spoznaje o pogrešnosti rasizma te mu pomaže u oslobođenju.

Slična je sudbina zadesila i knjigu *Pipi Duga Čarapa* švedske književnice Astrid Lindgren gdje je također riječ na *n* postala problematična. Pipin je otac u izvorniku nazvan „crnačkim kraljem“ (*negerkung*) da bi se prije nekoliko godina, kako bi se izbjegao rasizam, to promijenilo u „kralja Južnih mora“. Međutim švedska je riječ *neger* do 1960-ih godina bila neutralna i prihvatljiva, a tek je nakon toga zadobila pejorativni prizvuk što znači da rasističke konotacije nisu bile izvorno upisane u djelo. Ipak, autoričina je kći Karin Nyman odlučila promijeniti problematični naziv kako bi izbjegla eventualnu uvredljivost prema dijelu čitatelja. Osim knjige cenzurirane su i dvije scene iz televizijske serije snimljene prema predlošku ovoga romana. Mnogi su se Šveđani (čak 81%) izjasnili protiv ove promjene⁹ što i nije teško za razumjeti jer je od svog nastanka Pipi za Šveđane bila simbol jednakosti i ljudskih prava. Promašaj koji se dogodio u ovim dvama primjerima – zanemarivanje čitave poruke djela zbog fokusa na nekoliko „loših“ riječi – Lester Asheim u tekstu *Not Censorship But Selection* prepoznaje kao jedan od tipičnih fenomena cenzure:

„Neizbježna je posljedica negativnoga pristupa ta da dovodi do korištenja izoliranih dijelova, a ne cjeline, na temelju čega se donosi prosudba. [...] Ova je tehnika bila tipična za mnoge najozloglašnije primjere cenzure: glavna tema, krajnja svrha, učinak djela kao jedinstvene cjeline ignorirani su kako bi se usredotočilo na riječ, frazu ili slijed. Drugim riječima, četiri su slova prevagnula nad pet stotina stranica.“¹⁰

Nema sumnje da pogrdne riječi iz djela stvaraju nelagodu među čitateljima, pogotovo u skupinama djece različitih rasa, ali jednostavno uklanjanje tih riječi ne rješava problem, nego, zapravo, stvara novi, tj. „ostavlja učenika s neadekvatnom i

---

⁹ Vidi na: http://www.nytimes.com/2014/12/03/arts/television/pippi-longstockings-words-to-be-modified-for-tv.html?_r=1. [pristup: 8. 10. 2016].

¹⁰ Lester Asheim: *Not Censorship But Selection* <http://www.ala.org/advocacy/intfreedom/censorshipfirstamendmentissues/notcensorshi> [pristup: 8. 10. 2016] (s engleskoga prevela L. Š.).

iskrivljenom slikom ideala, vrijednosti i problema njihove kulture“.¹¹ Škola nipošto ne bi smjela lažirati povijest samo zato što je ona bila bolna, već bi trebala ukazati na pogreške i naučiti djecu onim vrijednostima koja će spriječiti njihovo ponavljanje.

Odudaranje od društvene ideologije

Dok su navedena djela bila optuživana za diskriminaciju pojedinih skupina stanovništva, u tradicionalnim sredinama kontroverzu potiču i liberalna djela koja prenose poruku o toleranciji i jednakosti. Gradonačelnik Venecije Luigi Brugnaro 2015. godine zabranio je korištenje pedesetak slikovnica u dječjim vrtićima i školama koje progovaraju *protiv* određenih oblika diskriminacije.¹² Na listi su se našle naprimjer *Piccolo Uovo* (priča o malenom jajetu koje putuje svijetom i upoznaje različite obitelji: istospolne i samohrane roditelje, rasno miješane brakove, obitelji s posvojenom djecom...), *Jean a deux mamans*, (priča o vuku kojeg odgaja lezbijski par), *Qual è il segreto di papà?* (tematiziranje razvoda roditelja i očeve homoseksualnosti) te mnoge druge knjige koje progovaraju o rasnoj i konfesionalnoj diskriminaciji (*Piccolo blu e piccolo giallo* – priča o plavoj i žutoj boji koje su miješanjem stvorile zelenu). Potonja je skupina, ipak, vraćena u knjižnice, no knjige koje su tematski povezane s teorijom roda i pravima seksualnih manjina i dalje su smatrane problematičnima jer, prema mišljenju gradonačelnika i njegovih suradnika, ugrožavaju tradicionalnu obitelj. Na Brugnarov je potez odgovorilo 263 pisaca, tražeći da se i njihove knjige maknu iz javnih knjižnica, a čak je i papa Franjo pohvalio jednu od zabranjenih autorica za širenje ljudskih vrijednosti. U Hrvatskoj se 2009. zamalo odvio sličan događaj kada je Zoran Krušvar izdao roman za djecu *Zvijeri plišane* u kojem se pojavljuje lezbijski par te kornjača

---

¹¹ Preuzeto s: <http://www.ncte.org/positions/statements/righttoreadguideline> [pristup: 9. 10. 2016] (s engleskoga prevela L. Š.).

¹² Vidi na: <http://www.theguardian.com/books/2015/jul/16/italian-authors-venice-mayor-ban-books-children-same-sex-family> [pristup: 8. 10. 2016].

koja je uvjerena da je vjeverica, čime se aludira na transrodnost, na što je reagirao HDZ-ov zastupnik Andrija Hebrang smatrajući ga neprihvatljivim za djecu jer im nameće homoseksualnost.¹³ Ovakvi homofobni strahovi, pod krinkom zaštite, čine veliku štetu onoj djeci čiji se rodni identitet i seksualna orijentacija ne uklapaju u heteronormativni obrazac te je vrlo važno povećati zastupljenost manjinskih identiteta jer čitanje o njihovu iskustvu ima dvojak efekt. S jedne strane omogućava identifikaciju onim učenicima koji dijele takvo iskustvo, a čija je reprezentacija redovno zanemarena, dok, s druge strane, pripadnici većine razvijaju empatiju s likovima drugih i drugačijih što bi posljedično trebalo voditi do veće tolerancije i prihvaćanja.

Navedeni primjer jedan je od onih cenzura provedenih zbog nepoklapanja ideja iznesenih u djelu s aktualnom društvenom ideologijom koja se lako mijenja dolaskom nove vlasti ili većim promjenama kao što je raspad države. Nakon odcjepljenja od Jugoslavije u Hrvatskoj je tijekom 1990-ih bilo dosta primjera cenzure, što zbog najednom zazornoga srpskog jezika, što zbog promjene u ideologiji i kolektivnome identitetu. Profesorice s Učiteljskoga fakulteta u Zagrebu Dubravka Težak i Patricia S. Marušić u tekstu pod naslovom *Formiranje i rastakanje književnih kanona u književnosti za djecu* dotiču se problema koji je nastao oko *Ježeve kućice* Branka Ćopića. Stjepan Babić 2005. godine sugerirao je da bi se Ćopićeva knjiga trebala maknuti s popisa lektire zato što nije napisana hrvatskim jezikom, ali autorice podsjećaju da se ona u to vrijeme nije ni nalazila na službenome nego na eksperimentalnome popisu. Iako su nova izdanja *Ježeve kućice* velikim dijelom kroatizirana, Babić zamjera velikome broju zaostalih srbizama koje, kako kaže, djeca u prvome razredu osnovne škole ne bi mogla razumjeti. U svom članku *Ježeva kućica kao pedagoški i jezični problem* donosi detaljnu leksikološku analizu kojoj ne nedostaje nedosljednosti, pa tako prigovara uporabi zamjenice „šta“ jer se to „hrvatski kaže ‘što’“ (2006: 143), pritom zanemarujući činjenicu da gotovo svi hrvatski štokavski dijalekti koriste upravo oblik „šta“, dok kasnije u tekstu opravdava korištenje glagola „banjati“ time što je zabilježen „bar u pet hrvatskih pokrajinskih rječnika“ (isto: 144). Ovdje se vidi kako autor nije imao jasno postavljen kriterij za

---

¹³ Vidi na: <http://www.index.hr/vijesti/clanak/hebrang-zvijeri-plisane-roman-je-koji-je-apsolutno-neprijemljen-za-djecu/425842.aspx> [pristup: 8. 10. 2016].

to što smatra hrvatskim jezikom – samo standard ili i sveukupnost dijalekata. Međutim kolika se god prašina digla oko *Ježeve kućice*, ona, ipak, nije uspjela zatrti svijest o njezinoj književnoj kvaliteti i snažnu emotivnu povezanost koju su čitatelji nekoliko generacija osjećali prema njoj pa je, nakon što je neko vrijeme bila izbačena, ponovo vraćena u školsku lektiru.

Nasilje i kriminalne radnje

Posebnu pažnju knjižničara, učitelja i pedagoga zahtijevaju knjige koje tematiziraju fizičko i psihičko nasilje te kriminal. Tučnjave, ubojstva, silovanja, verbalno teroriziranje i vrijeđanje vrlo su ozbiljne teme i potrebno je mnogo opreza kada se one prezentiraju najmlađima. U izjavi *The Student's Right to Read* navodi se razlog zabrane knjige *Ubiti pticu rugalicu* spisateljice Harper Lee: „Riječ ‘silovanje’ upotrijebljena je nekoliko puta. Djeca ne bi to trebala vidjeti ni u jednoj literarnoj knjizi”.¹⁴ No gdje bi djeca to trebala vidjeti? U novinskom izvještaju kada se to dogodi u njihovu susjedstvu? Kristian Novak, pisac *Črne mati zemle* koja je kod nas „zabranjena“ iz istoga razloga, naglašava bolnu činjenicu o stvarnome nasilju koje se svakodnevno događa oko nas: „U dobi kada je zamišljeno da učenici čitaju mučnu scenu silovanja iz romana *Črna mati zemla* neki oblik seksualnoga zlostavljanja doživio je već svaki dvadeseti dječak i svaka peta djevojka,“ te nastavlja:

“Još jednom, i neka bude za svagda – scena [silovanja] je odvratna jer je opisani čin odvratan. I znam samo jednu stvar koja bi bila odvratnija od te scene. Ne napisati je. Zažmiriti i praviti se da ne postoji.”¹⁵

Cenzori bi se trebali zapitati prikazuje li se nasilje u određenome djelu kako bi se afirmiralo ili kako bi se upozorilo na njega. U najvećem broju knjiga, a pogotovo u knjigama za mlade, postoji jasna podjela između zločinca i žrtve čime se kod čitatelja izaziva kritički stav prema zločincu i empatija prema žrtvi te takva djela najčešće završavaju kaznom zla i pobjedom dobra.

---

¹⁴ Preuzeto s: <http://www.ncte.org/positions/statements/righttoreadguideline> [pristup: 8. 10. 2016] (s engleskoga prevela L. Š.).

¹⁵ Preuzeto s: <http://www.tportal.hr/kultura/knjizevnost/431358/Kristian-Novak-sono-uzvratio-svima-koji-bi-ga-potjerali-iz-lektire.html> [pristup: 8. 10. 2016].

Ako se djeci na čitanje daju knjige u kojima su odnosi tako postavljeni, ona će najčešće reagirati očekivano pa će time doći do ispravne moralne pouke. Sklanjanjem knjiga koje govore o nasilju može se zaštititi djecu na kratko vrijeme, ali ona će se kad-tad u životu susresti s pravim zlom koje neće moći prepoznati niti se prema njemu kritički postaviti, što Donelson vidi kao posljedicu *produljene nevinosti* koja postaje podloga za neznanje, a ono „nije samo nemoćno u borbi zla ili obrani dobra, već postupno ali sigurno postaje nehotičan saveznik zla“ (1981: 15).

Zaključak

Iako se cenzura dječje književnosti i lektire provodi s opravdanjem da želi zaštititi djecu od njima neprimjerenih sadržaja, to je najčešće krinka pod kojom se vrši čin krojenja mladih umova po aktualnoj ideološkoj mjeri. Primjerice je li izbacivanje riječi *nigger* gesta kojom se zaista želi zaštititi Afroamerikance od diskriminacije ili je pak pokušaj dominantne bijele rase da uljepša svoju rasističku prošlost? Ne smije se smetnuti s uma da cenzuru provodi određena skupina sa svoje vlastite subjektivne pozicije i zbog toga ne može objektivno odrediti što je za druge dobro a što ne. Ponekad se cenzura provodi zbog potencijalne opasnosti da se djeca ne bi naučila neprimjerenom ponašanju (npr. nasilju), ali rješenje nije zabranjivanje knjige, već razgovor i edukacija jer nikakva zabrana ne može pružiti tako dobru zaštitu kao što to mogu znanje i osviještenost. Pritom nema sumnje u to da se prezentiranje seksualnih i nasilnih te bilokakvih „loših“ sadržaja mladima treba obavljati s velikim oprezom. Oni se ne bi trebali konzumirati sami radi sebe, već s ciljem učenja, usvajanja vrijednosti i zauzimanja kritičkoga stava, a uloga je odrasle osobe pomoći učeniku razumjeti ih i potaknuti raspravu o njima. Također treba uzeti u obzir da živimo u svijetu gotovo neograničenih mogućnosti dolaska do informacija i raznih sadržaja. Čemu izbacivati vrijedno književno djelo iz škole samo zato što sadrži nasilnu ili erotsku scenu, kada djeca svakodnevno na internetu sama posežu za trivijalnim i pornografskim sadržajima koji nemaju nikakvu umjetničku, a kamoli odgojnu vrijednost? Kada je već situacija takva, a s vremenom će je biti sve teže mijenjati, treba se promijeniti metoda podučavanja, a ne uzaludno izbacivati nastavne sadržaje. Uklanjanje tzv. kontroverznih tema iz škola needukativan je postupak kojim se negira sposobnost učenika

za zauzimanje vlastitoga stava i promišljanje problematične teme, čime ga se u konačnici pasivizira. Cilj obrazovanja trebao bi biti osposobljavanje učenika za kritičko mišljenje prema svijetu u kojem se nalazi, što zahtijeva metodu otvorenoga razgovora, a ne prezentaciju lažnoga svijeta bez seksa, droge, nasilja ili, nedajbože, homoseksualaca.

LITERATURA ANIĆ, Vladimir. 2003. *Veliki rječnik hrvatskog jezika*. Zagreb: Novi liber.

ASHEIM, Lester. *Not Censorship But Selection*.

<http://www.ala.org/advocacy/intfreedom/censorshipfirstamendmentissues/not-censorshi>

[pristup: 8. 10. 2016].

BABIĆ, Stjepan. 2006. „Ježeva kućica kao pedagoški i jezični problem“. *Jezik*, vol. 53/4: 139–146.

DONELSON, Kenneth. 1981. „Shoddy and Pernicious Books and Youthful Purity: Literary and Moral Censorship, Then and Now.“ *The Library Quarterly*, vol. 51/1: 4–19.

Hrvatska enciklopedija. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=11246>

[pristup: 8. 10. 2016].

LYONS, Martyn. 1999. „New Readers in the Nineteenth Century: Women, Children, Workers“. U *A History of the Reading in the West*, ur. G. Cavallo i R. Chartier. Amherst: University of Massachusetts Press, 313–344.

National Council of Teachers of English. “The Students’ Right to Read.“

<http://www.ncte.org/positions/statements/righttoreadguideline>

[pristup: 10. 10. 2016].

STIPČEVIĆ, Aleksandar. 1992. *Cenzura u knjižnicama*. Zagreb: Filozofski fakultet – Zavod za informacijske studije Odsjeka za informacijske znanosti.

TEŽAK, Dubravka i Patricia S. MARUŠIĆ. 2015. „Formiranje i rastakanje književnih kanoana u književnosti za djecu“. *Detinjstvo. Časopis o književnosti za decu*, vol. 41/1: 11–21.

INTERNETSKI IZVORI

DONADIO, Rachel. 2014. „Sweden’s Storybook Heroine Ignites a Debate on Race. Pippi Longstocking’s Words to Be Modified for TV“. *The New York Times*, 2. prosinca.

http://www.nytimes.com/2014/12/03/arts/television/pippi-longstocking-words-to-be-modified-for-tv.html?_r=3 [pristup: 10. 10. 2016].

FLOOD, Alison. 2015. „Italian authors ask Venice to ban their books after gay children's stories pulled“. *The Guardian*, 16. srpnja.

<http://www.theguardian.com/books/2015/jul/16/italian-authors-venice-mayor-ban-books-children-same-sex-family> [pristup: 11. 10. 2016].

K.S. 2009. „Hebrang: 'Zvijeri plišane' roman je koji je apsolutno neprimjeren za djecu“. *Index*, 17. ožujka.

<http://www.index.hr/vijesti/clanak/hebrang-zvijeri-plisane-roman-je-koji-je-apsolutno-neprimjeren-za-djecu/425842.aspx> [pristup: 10. 10. 2016].

MERELLI, Annalisa. 2015. „The mayor of Venice has banned these wonderful children's books from kindergartens“. *Quartz*, 9. srpnja.

<http://qz.com/448502/venices-mayor-has-banned-these-wonderful-childrens-books-that-fight-stereotypes/> [pristup: 7. 10. 2016].

MESSENT, Peter. 2011. „Censoring Mark Twain's 'n-words' is unacceptable“. *The Guardian*, 5. siječnja.

<http://www.theguardian.com/books/booksblog/2011/jan/05/censoring-mark-twain-n-word-unacceptable> [pristup: 8. 10. 2016].

NOVAK, Kristian. 2016. „Kristian Novak sočno uzvratio svima koji bi ga potjerali iz lektire“. *tportal*, 7. lipnja.

<http://www.tportal.hr/kultura/knjizevnost/431358/Kristian-Novak-socno-uzvratio-svima-koji-bi-ga-potjerali-iz-lektire.html> [pristup 9. 10. 2016].

ODAK, Petar. 2015. „Pipi u zemlji političke korektnosti“. *Kulturpunkt*, 26. ožujka.

<http://www.kulturpunkt.hr/content/pipi-u-zemlji-politicke-korektnosti> [pristup 8. 10. 2016].

PAGE, Benedicte. 2011. „New Huckleberry Finn edition censors 'n-word'“. *The Guardian*, 5. siječnja.

<http://www.theguardian.com/books/2011/jan/05/huckleberry-finn-edition-censors-n-word> [pristup: 8. 10. 2016].

Primjedbe i prijedlozi na Nacrt prijedloga predmetnog kurikula Hrvatski jezik. 2016. Autor: Udruga U ime obitelji. Dnevno, 1. lipnja. <http://www.dnevno.hr/vijesti/hrvatska/u-ime-obitelji-procitajte-primjedbe-na-nacrt-prijedloga-predmetnog-kurikula-hrvatski-jezik-926436> [pristup: 10. 10. 2016].

SCAMMELL, Rosie. 2015. „Pope Francis sends letter praising gay children's book“. *The Guardian*, 28. kolovoza.

<http://www.theguardian.com/world/2015/aug/28/pope-francis-sends-letter-praising-gay-childrens-book> [pristup: 7. 10. 2016].

SKENDER, Melisa i Ivor FUKA. 2016. „Autorice i autori koje bi Željka Markić zabranila: 'A da izbacimo i tog Edipa, samo stvara probleme?'“. *Lupiga*, 2. lipnja.

<http://lupiga.com/vijesti/autorice-i-autori-koje-bi-zeljka-markic-zabranila-najbolje-da-izbacimo-i-tog-edipa-samo-stvara-probleme> [pristup: 9. 10. 2016].

SVILAR, Neven. 2011a. „Kolonijalna Pipi Duga Čarapa“. *Booksa*, 11. studenog.

<http://www.booksa.hr/vijesti/sve/kolonijalna-pipi-duga-carapa> [pristup: 8. 10. 2016].

SVILAR, Neven. 2011b. „O radostima cenzure“. *Booksa*, 11. siječnja.

<http://www.booksa.hr/vijesti/sve/o-radostima-cenzure> [pristup: 8. 10. 2016].